لە نێوان ستایلی شیعریی وئەزموونی شیعرییدا.. سەدیق سەعید ڕواندزی

لە بارەی ئەزموونی سەباح ڕەنجدەرەوە

سەدیق سەعید ڕواندزی

هەموو شوناسێك و هەموو نەوەیەكی شیعری، بەرمەبنای قۆناغێكی دیاریكراوی ژیاری و ئەدەبی و كۆمەڵایەتی و شیعرییە، نەك مێژوو بیۆگرافیای كەسی نەوەكە. بەو مانایەی ئەو شوناسە ئەدەبییە لە پەراوێزی ئەزموونە شیعرییەكەوە دەناسرێتەوە و مانایەكی شیعری دەگەیەنێت. بێگومان هیچ ئەزموونێكی شیعریش نییە، بەرمەبنای چركەساتێكی دیاریكراو بێت. ئەزموون لە هەر بوارێكەوە بێت، دەرەنجامی كەڵەكەبوونێكی زۆر و كاركردنێكی بەردەوامە لە پانتایی دەقدا. ئەزموونی شیعری، دەرەنجامی كاركردنێكی بەردەوامە لە نێو فەزای شیعردا، تاكو دواجار شاعیرێك ماكەكانی ئەو ئەزموونە بونیاد دەنێت. ئەگەر سەرنج لە ئەزموونی شیعری شاعیران بدەین، دەبینین هیچ كام لەم شاعیرانە، شوناسە شیعرییەكانییان بەرهەمی زەمەنێكی دیاریكراو نییە، بەڵكو ڕەنگدانەوەی ئەزموون و قۆناغێكی درێژكراوەی شیعرییە. ئەزموونی شێركۆ بێكەس لە تریفەی هەڵبەستدا، وەك خاچ و مار نییە.

ئەزموونی گۆران لە سەرەتاكانی شیعریدا، وەك ئەو قۆناغە نییە كە چەند ساڵێك بەر لە مردنی شیعری تێدا نووسیوە. بۆیە هیچ نەوەیەك ناتوانێت لە چركەساتێكی دیاریكراودا، ئەزموونێك بخوڵقێنێت ئەگەر ئەو پەڕی توانا و داهێنانی خۆشی بخاتە گەڕ. چونكە ئەزموون، چەمكێكە خۆی لە خۆیدا پێناسە و شوناسی دیارە، كە بە مانای تاقیكردنەوە و كاركردنی بەردەوام دێت. ئەزموونی شیعری، بەشێكە لە كۆی ئەو ڕەگەزە هونەرییانەی بونیادی دەقی شیعری شاعیرێك لەسەر ئاستی زمان و دنیابینی و گوتارو فۆڕمەوە پێكدێنێت. هیچ ئەزموونێكی شیعری جیاواز ناكەوێتەوە، ئەگەر بە كۆی بنەما هونەرییەكانەوە لە ئاستی ئەزموونێكی دیكەدا جیاواز نەكەوێتەوە. بە تەنها زمان و دنیابینی، ناوەڕۆك و گوتاری شیعری، ئاماژەیەك نین بۆ جیاواز كەوتنەوە، بەڵكو فۆڕم و ستایلی نووسینی شیعریش،

بەشێکی سەرەکی جیاکردنەوەی دەقن، کە لە پەراوێزییەوە دەبنە خاسیەتێکی جیاکەرەوەی هونەری بۆ ناسینەوەی شیعری شاعیرێك. بۆیە جیاواز کەوتنەوە و ئەزموونی جیاوازی شیعری، بەرەنجامی یەك ڕەگەزی شیعری نییە، بەڵکو کۆی ڕەگەزەکان بە سەر یەکەوە، دەلالەت لەو ئەزموونە دەکەن.

بە گشتی لە ئەزموونی شیعری کوردیدا، هاونزیکییەکی زۆر لە سەر ئاستی فۆڕم و دنیابینی شاعیران بەدی دەکرێت، تا ئەو ئاستەی ئەزموون و شوناسە شیعرییەکەیان، بە ئەندازەیەك هارمۆنی دەبێت، ناسینەوەیان ئەستەم دەبێت. تەنانەت زۆر جار وا هەست دەکەین شیعری شاعیرێکە بە تەنها. بۆ نموونە:

لە ئەزموونی سالم ونالیدا، هەندێك دەق و غەزەلی شیعری هەن، بە جۆرێك لە یەکتری دەچن، کە خوێنەر وا هەست دەکات، هەموویان شیعری شاعیرێکن، ئەمە لە شیعری کلاسیك و لە ئەزموونی شیعری شاعیرانی کلاسیکدا باوە. دنیابینی شاعیرانی نیوەی دووەمی هەفتاکان، واتا قۆناغی دوای هەڕەسی شۆڕش، بە جۆرێك هاوشێوەیە، کە هەندێك جار بچووکترین ڕایەڵەی جیاواز کەوتنەوەی شیعری لە نێوانیاندا نەمێنێت. بۆیە ناتوانین لەو قۆناغەدا، بە دیاریکراوی شوناسێکی تایبەتی و ئەزموونێکی شیعری تایبەت ببینین و بیناسینەوە. ڕەنگە شاعیرانێك (بۆ نموونە وەك لەتیف هەڵمەت) بانگەشەی ئەوە بکەن، کە ئەوان ئەزموونی جیاوازی نیوەی دووەمی هەفتاکانی شیعرین، بەڵام کاتێ لە سەر دەقەکانی ئەو شاعیرە لەو قۆناغە ودواتریش دەوەستین، هەست بە جیاوازییەکی ئەوتۆ ناکەین لەگەڵ گوتاری شیعری سەردەمەکەی خۆی بە گشتی. چونکە هەموو ئەزموونێکی نوێی شیعری، بێگومان لە بەر کەوتن دا ئەبێت لەگەڵ ئەزموونی باودا. ئەمە لەلایەك، لەلایەکی دیکەوە، ئەزموونێکی شیعری نوێ نییە بە ناوی نوێ، ئەگەر زمان و فۆڕم و دنیابینی نوێی شیعری بوونی نەبێت. چونکە ئەوەی دواجار ئەزموونە نوێیەکە بونیاد دەنێت ئەو ڕەگەزانەن. شیعر ناتوانێت جیاواز بکەوێتەوە، ئەگەر ڕەگەزە هونەرییەکانی جیاواز نەبن. بۆچی بە (گۆڕان) دەگوترێت داهێنەر و نوێکەرەوەی شیعری کوردی؟ چونکە زمان و فۆڕمێکی جیاوازی لە ئەزموونی شیعری کلاسیك هێنا ئاراوە. بۆیە هیچ ئەزموونێکی جیاواز بوونی نییە، ئەگەر شاعیری جیاواز و دنیابینی جیاواز بوونی نەبێت.

بێگومان دەشێ شاعیرێك لە کۆی ئەزموونی شیعری خۆیدا، بە ستایلی جیاواز شیعر بنووسێت، بەڵام ئەوەی دواجار ناگۆڕدرێت، کۆی ئەزموونە شیعریەکەیە. چونکە ستایلی شیعری، بەشێکە لە کۆی ئەزموونە شیعرییەکە، ئەوەی شوناسی ناسینەوەی ئەو ئەزموونەش پێك دەهێنێت، لە ڕاستیدا کۆی ئەزموونەکەیە بە سەر یەکەوە، وەك

یەکەیەکی گرێدراوی بابەتی و شیعری. لێرەوەش ئەزموونی شاعیرێك جیا دەکرێتەوە لە ئەزموونی شاعیرێکی دیکە. بە بڕوای من لە شیعری کوردیدا، ستایل و ئەزموون بە ئەندازەیەك هارمۆنی بوون، کە جیاکردنەوەیان ئەستەمە. بۆیە کاتێ شاعیرێك بە ستایلێکی جیاواز دەنووسێت، ئەزموونە شیعرییەکەشی دەگۆڕدرێت. ئەم گۆڕانە لە گوتار و دنیابینی، گەلێك جار هەستێك لای خوێنەری دروست دەکات، کە وا بزانێت لە بەردەم ئەزموونێکی دیکەی شاعیر دایە. لێرەوە دەکرێ نموونەیەکی بەرجەستە بێنینەوە. بە درێژایی ئەزموونی شێرکۆ بێکەس، لە ڕووبەری شیعری ئەو شاعیرەدا، ڕوحێکی نەتەوەییانە و بەرگریکارانە و شۆڕشگێڕیانە بوونی هەبووە، کە بەرگری لە شوناسی نەتەوە دەکات و مێژووی نەتەوە لە شیعردا هەڵدەگرێت. گوتاری شیعری ئەم شاعیرە، گوتاری تراژیدیا و گوازرشتە لە ڕوحێکی زامداری نەتەوەیی، کە بەردەوام لەلایەن دوژمنەکانییەوە هەوڵی لە نێوبردن و سڕینەوەی دراوە.

بۆیە گەلێك جار بەم شاعیرە دەگوترێت، شاعیری نەتەوە و نیشتمان. ئەم گوتارە لە شیعری ئەم شاعیرەدا، ئامادەیەکی قووڵ و هەمیشەیی هەیە. بەڵام کاتێ هەردوو دەقی (کورسی و ئێستا کچێك نیشتمانە) دەخوێنینەوە، هەست دەکەین دنیابینی و ئەزموونی ئەم شاعیرە، تەواو جیاوازە لە ئەزموونی پێشووی. تەنانەت لە ئێستا کچێك نیشتمانە، ڕوانگەی ئەم شاعیرە لە دوا ساتەکانی تەمەنیدا بۆ نیشتمان، گۆڕانی بنەڕەتی بە سەردادێت.

هەرخودی ناونیشانی کۆمەڵە شیعرەکە، گوزارشتێکی بنچینەییە بۆ ئەو گۆڕانە. دەکرێ بڵێین لێرەدا لە بەردەم ئەزموونی شاعیرێك داین، کە لەگەڵ ستایلی شیعری، ئەزموونەکەش لە ئاستی دنیابینی و گوتاردا، تا ڕادەی جیاواز کەوتنەوەیەکی زۆر دەگۆڕێت. واتا لەگەڵ ستایلە شیعرییە نوێیەکە، ئەزموونە شیعریەکەش دەگۆڕێت، وەك ئەوەی لە بەردەم دوو ئەزموون و دوو دنیابینی جیاوازی شیعری داین. بەڵام ئەمە لە ئەزموونی شیعری سەباح ڕەنجدەردا، وەك ئەزموونێکی تایبەتی و جیاواز لە ئەزموونی شیعری شاعیرانی تر بە گشتی جیاوازە. لە شیعری ئەم شاعیرەدا، ستایل دەگۆڕێت، بەڵام ئەزموونە شیعرییەکە وەکو خۆی دەمێنێتەوە.

تا ئەو ڕادەیەی کە خوێنەر بەریدەکەوێت (بە تایبەتی ئەوانەی کۆنتاکییان لەگەڵ شیعری ئەو شاعیرە هەیە) دەزانێت ئەمە ئەزموونی ڕەنجدەرە وەك شاعیرێك. هەرسێ دەقی (گۆڕپان بۆ ناونیشانی جەنگەکان) و(خاڵبەندی) و(دەستنووسێکی تازە دۆزراوی بابەتاهیری هەمەدانی) ، سێ دەقی تازەی ئەو شاعیرەن، کە ستایلێکی جیاوازە لە ئەزموونی شیعری ئەودا. بە تایبەتیش دەقی خاڵبەندی، کە ئەوەندەی

ئاگاییم لە بارەی مێژووی شیعری کوردییەوە هەبێت، یەکەم شیعرە لە بارەی خاڵبەندییەوە دەنووسرێت. کە تیایدا شاعیر، خاڵبەندی وەك ڕێسایەکی زمانەوانی و ڕێزمانی، دەکاتە تیمەیەکی شیعریی.
بەڵام پێویستە لێرەدا ئەوە بگوترێت، خاڵبەندی لە پاڵ مانای زمانەوانی خۆی، ڕەهەندێکی دیکەی واتاییشی هەیە، کە بەشێکە لە مانای شیعری. بەو دەربڕینەی کاتێ شاعیر باسی (یەك خاڵ و دووخاڵ و سێ خاڵ) دەکات، ئەمانە هەر تەنها ئاماژەیەك نین بۆ ناسینەوەی ڕێسای ڕێزمانی، بەڵکو دەلالەتی دیکەشیان هەیە.

یەك خاڵ ئاماژەیەکە بۆ ئەوەی کە وشە هەیە لە زمانی کوردیدا، یەك خاڵی هەیە. وەك:([illegible]/ [illegible]) ([illegible]/ [illegible]) ([illegible]/[illegible]) [illegible] [illegible]:(شیرین/تاڵ) (گریان/ پێکەنین) وشەش هەیە سێ خاڵی هەیە وەك:_(دژوار، قاڵا، تۆپ، شەو) بێگومان نموونەی دیکەی لەو شێوەیەش زۆرن. ئەگەر سەرنج لەم وشانە بدەین، دەبینین لە پاڵ ئەوەی خاڵ نیشانەیەکە بۆ ناسینەوە و لێك جیاکردنەوەی وشەکان لە ڕووی ڕێزمانییەوە، هاوکات ئاماژەیەکیشە بۆ گۆڕینی واتای بنەڕەتی وشە، بە ئاراستەی مانای جیاواز. بەو دەربڕینەی یەك خاڵ دەتوانێت، کۆی واتای وشەیەك بگۆڕێت و بە گۆڕینی واتاش مانا دەگۆڕێت. لە شیعری دەستنووسێکی تازە دێزارەوەی بابەتاهیردا، کە لە شێوەی چوارینە نووسراوە، تۆپۆگرافیای دەق لە شێوەیەکی ستوونییەوە دەبێتە ئاسۆیی. واتا ئەم شیعرە پێچەوانەی شیعرەکانی دیکەی ڕەنجدەر، ڕووبەری دەق ئاسۆیی و بە ئاراستەی هاو سەروا و هاوسەنگی وشەیە.
ئەم شیعرە، ئەگەرچی هاوشێوەی دەقێکی چوارینەیە، بەڵام کاتێ بە وردی سەرنج لە دەقەکە دەدەین، دەبینین گوتاری شیعرەکە بە ئاراستەی شیعری ئازادە، نەك فۆڕمی جێگیری چوارینە وەك ئەوەی لە شیعری کلاسیکدا دەبینرێت. ئەمە لەلایەك، لەلایەکی دیکەوە، لە ئاستی زمان، وشە و دەربڕین، هەمان زمان و گوتاری ئەو ئەزموونەیە کە شیعری ڕەنجدەری پێ دەناسرێتەوە. ئەم سێ ستایلە جیاوازە لە شیعردا، لە فۆڕمێکی جێگیردا یەکدەگرنەوە. بە بڕوای من، لەهەشتاکانەوە تاکو ئێستا، ئەزموونی هیچ شاعیرێك وەك ئەزموونی سەباح ڕەنجدەر، لە ڕێگەی فۆڕم و زمانی شیعرییەوە ناناسرێتەوە. بگرە کاتێ کەسانێك هەوڵی نووسین بەو فۆڕم و گوتارە دەدەن وەك (ژیار ئەسوەد و سروشت نەوزاد) ، ئیدی خوێنەر بە ئاسانی کاریگەریەتی ئەزموونی سەباح ڕەنجدەر، بە سەر ئەزموونی شیعری ئەوانیتر دەناسێتەوە. بەڵام لێرەدا، دەبێ ئەو ڕاستییە بزانین، هیچ دەقێك نابێتە دەقێکی جیاواز و تازە، ئەگەر سنوورەکانی

کاریگەریەتی و هەناسەی شیعری شاعیرێك تێ نەپەڕێنێت. لاساییکردنەوەی ئەزموونی شیعری، هەر تەنها ئەوە نییە کت و مت وشە و دەربڕین و پەڕەگرافی شیعری کۆپی بکەیتەوە.

بەڵکو نووسین بەو فۆڕم وستایلەش، بە هەمان دنیابینی، جۆرێکە لەلاساییکردنەوە و کاریگەریەتی. بە تایبەتی کاتێ شاعیرێك شوناسێکی جیاواز و تایبەتی بە ئەزموونی شیعری خۆی دەدات، ئیدی ناسینەوەی ئەو شوناسە لە نێو شوناسی باوی شیعردا، پرۆسەیەکی ئاسانە. لێرەوەش بۆ من وەك خوێنەرێك، زۆر بە ئاسانی شوناسی شیعری سەباح ڕەنجدەر و هەموو ئەو دەنگە نوێیانەش دەناسمەوە، کە لاسایی ئەو شاعیرە دەکەنەوە، یاخود هەوڵدەدەن وەك ئەو بنووسن. چونکە وەك ئاماژەمان پێکرد، زمان و دنیابینی و فۆڕمی شیعری سەباح ڕەنجدەر، تایبەت و جیاوازە. ناسینەوەی ستایلی شیعری، دەکرێ بچیوێنین بە ناسینەوەی گۆرانی لە ڕێگەی دەنگەوە. بۆ نموونە: دەنگی (سەید عەلی ئەسغەڕی) لە مێژووی هونەری کوردیدا تایبەتە. لە هەر شوێنێك گوێبیستی ئەو دەنگە بین، دەزانین ئەوە دەنگی ئەسغەڕییە. تەنانەت ئێستا یەکێك لە نەوەکانی دەنگێکی هەیە، نزیك لە دەنگی ئەو. کاتێ حەسەن حەیران، حەیران دەڵێت، ناسینەوەی دەنگی ئەم حەیران بێژە، لە نێو سەدان حەیران بێژی دیکەدا، ئاسانە. ئەم پەیوەندی بە ستایلی تایبەتی خودی هونەرمەندەکەوە هەیە. کاتێ شاعیرێکیش شوناسێکی تایبەتی شیعری وەردەگرێت، ئیدی ستایلەکانی نووسین گەر جیاوازیش بن، دواجار لەو کۆنسێپتەدا یەك دەگرنەوە، کە شوناس و ئەزموونەکەیە. بۆیە ئەم سێ دەقەی سەباح ڕەنجدەر، ئەگەرچی بە سێ ستایلی جیاوازی شیعرییەوە نووسراون، بەڵام دواجار، یەك گوتار، یەك شوناس و دنیابینییان هەیە، ئەویش شوناسی شیعری ئەزموونی سەباح ڕەنجدەر خۆیەتی.

• ئەم بابەتە لە هەفتەنامەی ڕێگای کوردستان، ژمارە(1240) ی ڕۆژی 6/ 4/ 2021 بڵاوکراوەتەوە.

خوێند نەوەیەکی ڕێبوارییانە بۆ ڕۆمانی مرۆڤی هەرزان.. گۆران سەباح

بەركوڵ

ئەمە یەكەم باسە لە زنجیرە باسێك بۆ خوێندنەوەی ڕۆمانی مرۆڤی هەرزان ب□ پێی تێڕوانین و ڕامانی بیرمەندانی خۆماڵی. هیوادارم ئەم زنجیرە باسە ببێتە پایەی یەكەم و ڕەخنەدۆزانی ئەدەبی بتوانن پایەكانی تری بنیات بنێن.

بۆ ئەم نووسینە؟

ئەم نووسینە هەوڵێكە بۆ چوار مەبەست: یەك، پڕكردنەوەی كەلێنێك لە ڕەخنەی ئەدەبی كوردی. دوو، شكاندنی ئەو پرسە باوەی گۆیا نووسەر ناتوانێت لەسەر ڕۆمانەكەی بنووسێت. سێ، ببێتە هەنگاوی یەكەم، ڕەخنەدۆزان ب□□ن دەوڵەمەندتری بكەن. هیوادارم دەیان ڕەخنەدۆز دروست بن و سوود لەم نووسینە وەرگرن. چوار، كاتی ئەوە هاتووە هزری خۆماڵی بەهەند وەرگرین. كوردی خۆخۆر هەموو شتێكی خۆی ڕەت دەكاتەوە: كرێكار، مامۆستا، دكتۆر، ئەندازیار، دەروونناس، بیرمەند، نووسەر، فەیلەسوف، دیزاینەر، سەرتاش، دارتاش، خەیات و هتد. بۆ نموونە، بێو ئەوڕوپییەك ئەو ڕۆمانەیلەی كاراون كاكەسووری نووسیبا، یان ئەوانەی میران ئەبڕام ئەمریكییەك نووسیبای، خانەیلی چاپی كوردی وەریاندەگێڕان و زۆر زێتر ڕێزیان لێدەنان. بۆ؟ كاروان و میران و ئەوانی تریش چییان كەمترە لە نووسەرانی دنیا؟

ڕۆمانی مرۆڤی هەرزان كۆمەڵێك بابه□تی وروژاندووە (فەلسەفە، ئایین، دەروونناسی، زانست، تەكنەلۆژیا، خود و هتد)، بۆیە خوێندنەوەی جیاجیا هەڵدەگرێت. خوێندنەوەی ڕۆمانەكە لە ڕوانگەی فەلسەفەی خۆماڵی پڕ بایەخە، لەبەر ئەم هۆیانە: یەك، ددانپێدانان و جێگیركردنی هزری فەلسەفیی خۆماڵییە. دەستپێكی بەهەندوەرگرتن و خوێندنەوەی بیرمەندانی خۆما نە. دوو، دروستكردنی دەق لە دەقە. چەند جوانە لە دەقێكی فەلسەفی و دەقێكی ئەدەبی (واوەتریش، لەم كەیسەدا، دەقێكی خەیاڵی زانستی) بێین دەقێكی تر بەرھەم بێنین. ئیشكردن لەسەر هزری فەلسەفیی خۆماڵی و مارەكردنی لە ئەدەبی خۆماڵی دەبێتە هۆی لەدایكبوونی تیۆری فەلسەفی و ئەدەبی. بۆ

نموونە، ڕێبوار چەمکی (داناییناسی سروشت)ی داهێناوە، دەکرێ بە ئیشکردن لەسەر ئەم چەمکە تیۆری تر لەدایک بن، دەکرێ ببێت بە تیۆرێکی ڕەخنەیی بۆ شرۆڤە و ڕانانی دەقی ئەدەبی. سێ، دەکرێ ئەم هەوڵێ ببێتە سڕینەوەی کولتوری چاوپێهەڵنەهاتن و کینەبازی لە نێو بازنەی فیکریی و ئەدەبیی کوردی. من ڕێبوار سیوەیلی و مەسعود محمد و کاروان کاکەسوور ناگۆڕمەوە بە فرۆید و کانت و هایدگەر و نیچە و کێ و کێ. تا کەی ئێمە خۆمان بە کەم بزانین و هەر چاومان لە بیرمەندانی ئەوڕوپا بێت کە خۆیان فریای خۆیان نەکەوتن؟ هزری فەلسەفی و ئەدەبی و هونەری و تەکنەلۆژی و سیاسیی دوو سەت ساڵەی بیرمەندانی ئەوروپا دوو جەنگی جیهانی لێکەوتەوە و بە دەیان ملیۆن مرۆڤیان بە کوشت دا. ئیتر بەسە ئەو خۆخۆری و خۆشکاندنەوەیە. بۆیە من دەم لێرەوە بە تەورێکی تیژ پێتی ئەستووری کولتوری چاوپێهەڵنەهاتن و کینەبازی و یەکترشکاندنەوە قووت دەکەم. بەڵێ، کاتیەتی خوێندنەوەی خۆماڵییمان هەبێت بۆ دەقی ئەدەبیی خۆماڵی.

کتێبی ستایشەکان و مرۆڤی هەرزان

ڕێبوار سیوەیلی کۆمەڵێک کتێبی فەلسەفی هەیە. من (کتێبی ستایشەکان)م هەڵبژاردووە بۆ ڕانانی مرۆڤی هەرزان. کتێبەکە تێڕامانێکی خۆمانەیە لەمەڕ چەمکەیلی وەک دایک، سروشت، گەردوون، ئاسمان، خود، ئەوانی تر، دەوروبەر، نیشتمان، زامداران، تێکشکان، بەردەوامی و بوێری. ڕوانگەیلی هزری و فەلسەفی و کۆمەڵایەتی و دەروونییە لەسەر ئەو بابەتانەی کە تا ئێستە کورد ڕوانین و دیدگەی بۆیان کاڵ بووە. هەڵبەت جێکردنەوەی ئەم چەمکانە و باسکردنیان و جێبەجێکردنیان لەسەر دەقێکی ئەدەبی ئەستەمە و زۆری دەوێ. هەوڵم داوە لێرە، لە باتی نووسینێکی درێژ و بێتام، بە پوختی ئەم چەمکانە لە ڕۆمانی مرۆڤی هەرزاندا ببینمەوە و بەپێی تێڕوانینی ڕێبوار باسیان لێوە بکەم.

دایک لای ڕێبوار و ڕۆمانی مرۆڤی هەرزان

ڕێبوار (٢٠٢٠) لە لاپەڕە ١٣ی کتێبەکەدا دەڵێ، “… دایک، شوناسی (پەروەردەکار) و (ڕاگر) و (کۆڵەکەی ماڵ) و (ئاوەدانکەرەوە) و (ڕووناکی ماڵ)ی لەدەسێنرێتەوە و هێواش هێواش لەگەڵ تەسلیمبوونی جەستەی ئەودا بەپیری، وەک مرۆڤێکی (بێدەسەڵات)، (زیایە) و پەراوێزخراو تەماشای دەکرێ و لێرەشەوە، ڕۆحیشی دەبێتە قوربانی”. بیرمەند باسی پێگە و بەهای دایک دەکات لە کۆمەڵگەی مشەخۆر بەسەر بەرهەمەیلی مۆدێرنیتە. لە ڕۆمانی مرۆڤی هەرزاندا، دەبینین هێشتا ساڵی تر، دایک هەمان پێگەی هەیە لە کۆمەڵگەی مۆدێرن و بەرهەمهێن.

بۆ نموونە، لە ڕۆمانی مرۆڤی هەرزاندا، سامی سۆڵ (سەرۆکی دەستەی زانایانی دنیا) لە ئەمریکا دایکی خۆی فڕێ دەدات، دەیبات لەبەردەمی خەڵوەتگەیەکی پیران جێی دەهێڵێت. دوای سێ ڕۆژ لەوە، لەسەرمان و برسان ڕەق دەبێتەوە. کەواتە، (دایک) لە کۆمەڵگەی بەرهەمهێن و مشەخۆردا، نەک ئێستە، لە ئایندەش، بەهاکانی لە دەسەنرێتەوە.

"بەبێ بیرەوەرییەکانی ئەو، وێناکردنی کەسایەتی و پێکهاتەی گشتیی شوناسمان بێمانایە"، (ڕێبوار، ٢٠٢٠، لا١٦). دابڕان لە بیرەوەرییەکانی دایک، مرۆڤ ون و نامۆ و بێ ئومێد دەکات. لە مرۆڤی هەرزاندا، مەتال، کچی سامی سۆڵ، ماوەیەکی زۆر لە دایکی و بیرەوەرییەکانی دایکی دادەبڕێت، تا وای لێ دێت هەست بە بێمانایی ژیانی دەکات و هەوڵی خۆکوشتن دەدات. باوکیشی، سامی، دوای فڕێدانی دایکی، حاڵی بەرەو خراپی دەڕوات و مەتال و خۆیشی لەدەست دەدات.

ڕێبوار (٢٠٢٠) لە لاپەڕە ١٧دا پرسیارێکی جەوهەری زەق دەکاتەوە، "...داهاتووی دایک... بە کوێ دەچێ؟" پرسیارەکە ئەوەیە: دەکرێ دەقێکی ئەدەبی وەڵامی پرسیارگەلی فەلسەفی بداتەوە؟ بۆ نا. ڕۆمانی مرۆڤی هەرزان وەڵامی پرسیارەکەی ڕێبوار دەداتەوە چونکە دەقەکە باسی ساڵی ٢١٠٠ دەکات، واتە ڕۆمانووس پێشبینی ئەوەی کردووە هەشتا ساڵی تر مرۆڤ چی بەسەر دێت. یەک لەو دیاردانەی هەر دەمێنێتەوە و مرۆڤ تێیناپەڕێنێت دیاردەی بێزاربوونە لە مرۆڤی پیر. سامی سۆڵ وەڵامی پرسیارکەرانی نێو ڕۆمانەکە دەداتەوە بۆچی دایکی فڕێ داوە. کەواتە بەهای دایک لە ئێستە و ئایندەش هەر لە داکشاندایە.

سروشت

". . . لەو شوێنەی مرۆڤی لێبێت، سروشت بە ئاسانی دەستدرێژی دەکرێتە سەر". (ڕێبوار، ٢٠٢٠، لا١٩). جوانییەکە لەوەدایە من و ڕێبوار، بێ ئەوەی ئاگامان لەیەک بێت، دوور لە یەکتر، باسی (سروشت)مان کردووە کە چۆن بە دەستی مرۆڤەوە دەناڵێنێت. لەوەش جوانتر ئەوەیە ئەو بە دیدێکی فەلسەفی و منیش بە دیدێکی ئەدەبی. لە هەر بەشێکی مرۆڤی هەرزاندا دەبینی مرۆڤ چۆن سروشت وێران دەکات: دارستان تێک دەدات و بینای لەسەر دروست دەکات (ڕێک ئەوەی ڕێبوار دەڵێت لە لاپەڕە ٢٢ کەوا "چەندە ئاوەدانکردنەوەی کولتوری دەبینرێ، ئەوەندەش زیاتر وێرانکردنی سروشت...")، بەهۆی پیسبوونی دەریاکان، ماسی نەماوە لە ٢١٠٠، سەر زەوی کەمێکی ژیانی تێدا نەماوە، هەندێ پیس و ژەهراوییە، هتد. ڕێبوار دەڵێ مرۆڤ ئاگای لە سروشت نەماوە و بە تەنیا دەژی. لە ڕۆمانەکەدا، سامی دەڵێ، "دەبێ مرۆڤ بگەڕێتەوە بۆ دایکە-سروشت . . . مرۆڤ دابڕاوە لە سروشت،

ژەهراوی بووە بە ئەی ئای (تەکنەلۆژیا)،" (لا٢٥)، بەڵام مرۆڤ گوێ ناگرێ و بە ملیۆنان خۆیان دەکوژن.

لە لاپەڕە ٢١دا، ڕێبوار، زاراوەی (دانایناسیی سروشتی) بەکار دەبات. ئەی چەند جوان و پڕ لە حیکمەتە. باوباپیرانمان دانا بوونە لە سروشت، ئەزموونیان لەگەڵ سروشت هەبووە بۆیە ژیانیشیان سادەتر و خۆشتر بووە. دانایناسی سروشتی واتە چەندە لە سروشت تێبگەی و نێزیک بیت هێندە مرۆڤی. بە پێی ڕۆمانی مرۆڤی هەرزان، خەڵک لە هەشتا ساڵی دابێ هیچ دانایەکی بە سروشت نامێنێت، هەمووی وەک ڕۆبۆت ڕۆژانە ١٤ سەعات کار دەکەن، ئەنجامی ئەوەش، وەک ڕێبوار لە کتێبەکەدا باسی کردووە، مرۆڤ "تووڕە و هەراسان و نامۆ" دەکات.
ڕێبوار (دانایناسیی سروشت) بە شوناسی مرۆڤ دەبەستێتەوە، ئەوەی لە سروشت تێبگات، شوناسێکی گەردوونی هەیە. هەروەها بە خەباتی سیاسیش دەیبەستێتەوە، "خەباتکردن بە سروشت، جێگرەوەی خەباتکردنە لە پێناوی بەها سیاسییەکان..." پێی وایە ستەم لە سروشت هیچی کەمتر نییە لە ستەمکردن لە نەتەوەکان، هیچی کەمتر نییە لە نادادوەری.
لە فەزای ڕۆمانی مرۆڤی هەرزاندا، شوناسی مرۆڤ شوناسێکی گەردوونییە، بەڵام ئەوپەڕی ستەم لە سروشت دەکات، بۆیە شوناسە گەردوونییەکەی نایەتە فریای. شوناسەکە کورت دەهێنێت لە بەرانبەر ئەو زاراوانەی ڕێبوار باسی کردوون، وەک ژینگەپارێزی، زۆنی پاکی هەوا و هتد. مرۆڤی نوێ مرۆڤی هەرزان گومڕا بووە، وەک ڕێبوار باسی دەکا (غروور) بووە، توڕەهات و بێزار و بێهێزە چونکە ڕێزی سروشت ناگرێت. سامی لە مرۆڤی هەرزاندا دەڕۆت مرۆڤ سروشتی کوشتووە، تا دێ دژی سروشت دەوەستێتەوە.

ئاسمان

ئاسمان لە ڕۆمانی مرۆڤی هەرزاندا چەق و سەرچاوەیە، هەم وەک شوێن هەم وەک فەزای خەیاڵ و زانست. داهاتووی مرۆڤ لە ئاسمانە. زانست، ئایین، فەلسەفە و تەکنەلۆژیا، بە هەموویان، ئاسمان بایەخدار و سەرچاوەیە. (زەوی بەند)، کە کەشتییەکی زەبەلاحە لە ئاسمان، پێگە و مەڵبەندی تۆژینەوە و تاقیکردنەوە زانستییەکانە. هەر لەوێش شووشە، پاڵەوانی ڕۆمانەکە، بیرۆکە زانستییەکەی تاقی دەکاتەوە بە چارەسەرکردنی خۆکوشتن.
ڕێبوار لە لاپەڕە ٤٣دا دەڵێ ئاسمان گرنگە بۆ مرۆڤ، "میللەتان و پێغەمبەران زۆریان تەماشای ئاسمان کردووە و ویستوویانە چارەنووسی خۆیان و بەرەی مرۆڤایەتی لە پەیوەندیی بە نیشانەکانی ئاسمانەوە، تێبگەن." ڕۆمانی مرۆڤی هەرزانیش وا دەڕوانێتە ئاسمان. پێگەی

ئاسمان لە ڕۆمانەکە سەتا هەشتایە، هەوێنی زۆربەی ڕووداوەکانە.

ڕێبوار، کاتێ منداڵ بووە، ئاسمانی کەشف کردووە لەسەر دەستی دەبابی ئەو دەمەی دەستیان بەرز کردووەتەوە بۆ ئاسمان، وەک موسڵمانێک، نزا و تکا و ستایشیان ئاڕاستە کردووە (ڕێبوار، ٢٠٢٠، لا٤٤). شووشە و ئیمام، دوو موسڵمانی نێو ڕۆمانەکە، زۆرجار دەستیان بەرز دەکەنەوە بۆ ئاسمان، داوای لێخۆشبوون و هاوکاری دەکەن. ئەمەش دەبێتە مایەی سەرنجڕاکێشانی ئەو زانایانەی لەگەڵیاندا کار دەکەن. بۆ سەرنجڕاکێشە؟ وەک ڕێبوار لە لاپەڕە ٤٩دا دەڵێ ئاسان نییە قەناعەت بە مرۆڤێک بکەی لە ئاسمان ورد بێتەوە لە کاتێکدا لە دنیای سکریندا ون بووە، “ئاسان نییە ئەو نیگا ئاسۆییەی (مرۆڤ) بگۆڕینەوە بۆ ئاستە ستوونییەکەی خۆی.” ڕێبوار ستایشی ئاسمان دەکات چونکە مرۆڤ لێی ڕانامێنێت، لێی ورد نابێتەوە، لە بیری کردووە (لاپەڕە ٥٠، ٥١)، پێی وایە ئاسمان هەوێنی سەرسوڕمان و داهێنانە، ڕۆمانی مرۆڤی هەرزان هەمان ئەو پەیامەیە، هەڵبەت یەکێک لە پەیامەکانی ڕۆمانەکە ستایشکردنی ئاسمانە.

قسەکردن

ڕێبوار لە ستایشی قسەکردندا دەپێژێتە سەر زمان، دەڵێ، “جیهان و دەوروبەر لە زماندا هەن و نیشانە زمانییەکانن، مانا و ناوەڕۆک و بوون بە شتەکان دەبەخشن”. ڕۆمانی مرۆڤی هەرزان زۆر گرنگی بە زمان داوە. هەم ئەو زمانەی پێی نووسراوە، هەم ئەو زمانەی (کانگەیەکان) قسەی پێ دەکەن. وەک ڕێبوار دەڵێ (لاپەڕە ٥٤، ٥٥)، زمان مەزنترین دەسەڵاتی مرۆڤە بەسەر جیهان و دەوروبەرەوە. ڕۆمانی مرۆڤی هەرزان ئەو دەسەڵاتەی بەکار بردووە، هەر لەبەر ئەو ستایشی زمان و قسەکردنەیە ڕۆمانووس حەبێکی داهێناوە، حەبی فێربوونی زمان. لە جیهانی ڕۆمانەکەدا مرۆڤ بە هەر زمانێک بیەوێت قسە بکات، بە نموونە فەڕەنسی، حەبی زمانی فەڕەنسی دەخوات و فەڕەنسی قسە دەکات. ڕۆمانەکە گرنگییەکی کەموێنەی بە قسەکردن و زمان داوە، هەم لە نێوان مرۆڤ و مرۆڤ، هەم لە نێوان مرۆڤ و دەوروبەر و مەخلوقاتی نادیار. لە ڕێگەی ئەم حەبەوە کارەکتەرانی نێو ڕۆمانەکە ئازادیان زیاتر و فراوانترە، وەک ڕێبوار دەڵێ، “قسەکردن نیوەی ئازادییە،” (لا ٥٧).

خود

ئەوانەی لە ڕۆمانی مرۆڤی هەرزاندا خۆیان دەکوژن ئەوانەن لە خودی خۆیاندا دابڕاون و هەرچی دەکەن ناگەنەوە بە خودی خۆیان. ڕۆمانەکە دابڕانی خود و دوورکەوتنەوەی مرۆڤ لە چەقی خودی خۆی دەگەڕێنێتەوە

بە وێڵبوون بە دوای ئارەزووەیلی نزم، بۆیەش خودێ ونەکان بە کۆمەڵ خۆیان دەکوژن. لە ئاسمان بە پاڵەوانی ڕۆمانەکە دەڵێن مرۆڤ دەبێ بگەڕێتەوە نێو خودی خۆی، وەک ڕێبوار دەڵێ، "... مەرجی بوونە خود ڕزگاربوونە لە گروپ و دەست و تاقم،" (لا ٦٥).

مرۆڤ بە لەدەستدانی خودی خۆی دەچێتە خانەی دۆڕان. ئەمە یەک لە تێماکانی ڕۆمانەکەیە. ڕام، پێشەنگی تەکنەلۆژیا لە ڕۆمانەکە، بەرنامەی (ڤەلسەکسی داهێناوە) کە کۆپی خودی مرۆڤ دەکات، ئەمەش مرۆڤ لە خودی ڕاستەقینەی خۆی دوور دەخاتەوە. کەواتە تەکنەلۆژیا، نەک کارەساتی تر دوست دەکات، خودی مرۆڤیش دەکوژێت. ڕێبوار پێی وایە ئەوانەی تووشی ڕووداوێک دەبن، سەقەت دەبن، یان دەکەونە دۆخی کۆما، خودی خۆیان لەدەست نەداوە. شووشە، پاڵەوانی ڕۆمانەکە، هەرچەندە دەباب و براکەی لەدەست داوە، هەرچەندە دەموچاوی سەقەت دەبێ بەهۆی نەخۆشییەک، خودی خۆی لەدەست نادات، بۆیە (کتێبی ستایشەکان) و (مرۆڤی هەرزان) دەڵێن هیچ کەماسییەک لە خودی کەمئەندامێک یان سەقەتێکدا نییە، چونکە خود، وەک ڕێبوار دەڵێ، لەودیو هەموو ئینتیمایەکە، نە بایەلۆژییە نە پانتایی جەستەیی و مێژووییە، "خود ئازاد و سەربەخۆیە لە هەموو میراتێک،" (ڕێبوار، ٢٠٢٠، لا ٦٦).

ڕێبوار دەڵێ، "... ناکرێ خود بە بەرهەمێکی کۆمەڵایەتی ڕووت دابنێین، چونکە کاتێ کۆمەڵگە خود لە خەسلەتە تایبەتی و دانسقە و بێنموونەکانی بێبەش دەکات، لە خەسڵەتەکانی گرووپدا دەیتوێنێتەوە، بەرهەمی ئەم ڕەوەندییە نابێتە بەرهەمهێنانەوەی خود، بەڵکو دەبێتە ڕەتکردنەوەی خود و بەپەراوێزخستنی و دروستکردنی دەروونێکی بەخۆدا ڕۆچووی نائارام،" (لا ٦٧). هەموو ڕۆژئاوا لێک بدەیتەوە لەوە جوانتریان نەگوتوە لەمەڕ خود. یەک لە تێماکانی ڕۆمانەکە هێز و ویستی خودە. خودی خاوەن ویستێکی بەهێز دەتوانێت لە گرووپی خۆکوژاندا بێتە دەرەوە. "مرۆڤ بە بەدەستهێنانی ئەو هێزە دەبێ کۆنتڕۆڵی خودی خود بکات،" (لا١٦٩-١٧٠، مرۆڤی هەرزان).

ڕەنگە پەیمان وابێت دوای هەشتا ساڵی تر خودی نێرسالار نەمێنێت، بەڵام سەیر دەکەین سامی و ئیمام و بەرنی سێ خودی نێرن و خۆیان بەسەر خودی منداڵ، گەنج و مێینەدا دەسەپێنن. ڕێبوار هەمان شت دەڵێت لەسەر کۆمەڵگەی خۆمان. بەس ئەو نێرسالارییە هەر لە کۆمەڵگەی خۆماندا نییە، بگرە لە هەموو دنیادا هەیە، تەنێ ڕێژەکە جیاوازە. لە ڕۆمانەکەدا، وێڕای نێرسالاری، هێزی مێینە لەوپەڕیدایە، بە نموونە، شووشە قەناعەت بە هەموو سەرەک و زانایانی دنیا دەکات کە بیرۆکەکەی ئەو لە هیی ئەوان باشترە. دواتر هەموو دنیا چاوی لە

دەستی ئەو دەبێت. بۆیە یەک لە تەماکانی ڕۆمانەکە شکاندنی ئەو ڕوانگەی سەقەتەی کۆمەڵگەیە کە ئافرەت هیچی پێ ناکرێت، سڕینەوەی ئەو ئەقڵییەتە بەگەڕنەیە پیاو هەیەتی بە ئافرەت.

یەکێک لە تەماکانی ڕۆمانەکە برەودانە بە پێوەندیی خود و خودا نەک ئایین و خود. وەک ڕێبوار دەڵێ ئایین پڕە لە “نەریت و ڕیتوال و دووبارەکردنەوەی سرووتی ڕۆشەکایانە،” (ل ٧٠). ئەم نەریت و سروت و ڕیتوالانەیش هەوەنی دەمامکەکانن کە لە پشت ئایینەوە مرۆڤ هەڵدەدەرن. ڕام دەڵێ، “لەوانە بترسە دەمامکی ئایینی دەبەستن،” (ل١٣٢ ، مرۆڤی هەرزان).

“… خود خۆی نادات بەدەست ڕەوەندی دەروونشیکارییەوە. بۆیە تێگەیشتنی زانستیانەش لەسەر خود، تێگەیشتنی کورتکەرەوەی سنووردارە و پێویستە لەودیو زانستیشەوە، بایەخ بە خود بدەین.” (ڕێبوار، ٢٠٢٠، ل ٧٣). “سێ خاڵ پێویستن بۆ سەربەخۆیی گەشەی ڕۆحی. یەک، ئازادیی خود، خود کۆنتڕۆڵ بکرێت داهێنانیش نامێنێت. دوو، خود بتوانێت خۆی دەربڕێت. سێ، کولتوری لێبوردەیی خود دەوڵەمەندتر دەکات و وای لێ دەکات لە چەمکەیلی هاوڕێیەتی، هاووڵاتی، یەکسانی، دادوەری و پێکەوەژیان و مافی جیاواز بگات،” (ل٧٤). لە ڕۆمانی مرۆڤی هەرزاندا دەبینین، ئەم خاڵانە لە مرۆڤدا نین بۆیە ڕۆحی مرۆڤ پووکاوەتەوە. ڕاستە زانست لەوپەڕی پێشکەوتندایە، بەڵام تاک کۆنتڕۆڵ کراوە، خود لە گۆ کەوتووە و کولتوری لێبوردەییش کاڵ بووەتەوە. بۆیە پێش ئەوەی ئەوانی تر قەبوڵ بکەین، دەبێ خودی خۆمان قەبوڵ بێت، پێش ئەوەی ددان بەوانی تردا بنێین، دەبێ ددان بە خودی خۆماندا بنێین. مرۆڤ لە جیهانی مرۆڤی هەرزاندا خودی خۆی لە بەڕێایە و کۆتایی بەخۆی دەنێت.

ئەوی تر

ڕێبوار دەڵێ ژیانی ئەو بە بێ ژیانی ئەوی تر ژیانێکی هەژارانەیە، و “ناعەدالەتییە” ئەوانی تر بچووک بکەینەوە. سەتان تێژینەوە و کتێب هەن لەسەر چەمکی (ئەوی تر، the other)، دەبوایە کورد پێشەنگ بێت لە قسەکردن لەسەر ئەم چەمکە چونکە ئێمە هەردەم (ئەوی تر) بووینە و غەدرمان لێ کراوە و بە کەم سەیر کراوین. بۆیە دەڵێم (کتێبی ستایشەکان) کارێکی بایەخدارە، بەهۆیەوە کورد دەبێتە خاوەنی قسەی خۆی لەسەر هەر یەک لەو چەمکانە. ڕۆمانی مرۆڤی هەرزان، وەک دەقێکی ئەدەبی، پاتەی ئەو تێڕامانەی ڕێبوار دەکاتەوە. بانک، کارەکتەرەکە، ڕکی لە مرۆڤ دەبێتەوە، پێی وایە ئەوانی تر هەمووی بە مردن باشن. پێی وایە ئەوەی خزمەتی

بەرژەوەندیی ئەو نەکات، دەبێ بمرێت، یان خۆی بکوژێت.
ڕۆمانەکە پێمان دەڵێ ئەوەی ئەوی تری قەبوڵ نەبێت بە هیلاک دەچێت. بانک پارەیەکی زۆر سەرف دەکات لە هاندانی ئەوانی تر تا خۆیان بکوژن، بەڵام سەری خۆی لەسەر دادەنێت. بانک ناتوانێت واز لە خۆپەرستییەکەی بێنێت، بۆیە دەفەوتێت. وەک ڕێبوار دەڵێ، "ئەویتر بەهرەیەکە، دەوڵەمەندییەکە، جوانی و شکۆیەکە، لە بەردەم ئەمەدا، تا بتوانین بەهۆیەوە بەسەر سنوورەکانی خۆپەرستی خۆماندا بپەڕینەوە و ئەو بەرگە تووە هەڵبدڕین، کە دەبێتە سنوورێکی جیاکارە لە نێوان "ئێمە" و "ئەو"دا، (لا ٧٩).

زامداران

شووشە زامدارە. دەباب و براکەی خۆیان دەکوژن. دەموچاوی سەقەت دەبێت بەهۆی نەخۆشییەک، ئەمەش برینێکی بەسوێیە بە کچێکی گەنجی شازدە ساڵ. شووشە لە هەمووان زۆتر پێویستی بە هاوکارییە. ڕێبوار دەڵێ، "چۆن ئەو کەسانەی لە ڕووی جەستەییەوە ئەندامێکی خۆیان لە دەست دەدەن و شوێنێکیان دەسووتێ و لەکار دەکەوێ و پێویستیان بە دەرمان و چارەسەر و سەرپەرشتیکردن هەیە، ئاواش کەسانی کەستکەوتوو پێویستیان بە دەربازبوون و هەستانەوە و ساڕێژبوون لەو زام و برینە ڕۆحیانە هەیە…"، (لا ١٠٤).
وەک ڕێبوار دەڵێ تا خۆت نەخەیە بری ئەوانی تر ناتوانی لە برینیان تێبگەی. وەرە خۆت بەنێ شوێنی شووشە. ڕێبوار دەڵێ، ستایشی ناخی کەسانی تر، "ئاخاوتنی ویژدانی و ڕۆحیی ئێمەیە لەگەڵ خودی خۆماندا بە خۆخستنە بری ئەوانیتر"، تا هەست بە ئازارەکانیان بکەین.
لە لاپەڕە ١٠٧دا دەڵێ، کاتێ زامدار ویستی بەسەر ئازارەکەیەوە نییە، ئازار لە سنووری دەسەڵاتی ئەوە، خۆکوشتن بە زامدار دەبێتە ڕێگەیەکی دەربازبوون. پرسیارەکە ئەوەیە بۆچی شووشە ئەو ڕێگەیە هەڵنابژێرێت؟ شووشە خۆی وەڵام دەداتەوە، "مانای من بە ژیان، دۆزینەوەی چارەسەرەکە بە خۆکوشتن، من بە ئەوە دەژیم." ئا لێرەدا وەک ڕێبوار دەڵێ "زامداری…دەرخەکی ئەنتەلەژیانەیە بە مرۆڤ و لە ڕێگەیەوە بوونی خۆی لە بوونی شت، لە بوونی بەگیان و بە هەست، جیا دەکاتەوە،" (لا ١٠٧).
زامداری مەترسیدارە بەو بەردەوام بێت (ڕێبوار، ٢٠٢٠)، دەبێتە هۆی ئالوودەبوون بە کهول و ماددەیلی هۆشبەر و تەنانەت خۆکوشتنیش، "لەبەرەوە وزەی ژیاندۆستی دەگۆڕێ بە وزەی مەرگدۆستی،" (لا ١٠٩).
ئەوانەی لە ڕۆمانی مرۆڤی هەرزان خۆیان دەکوژن، وەک ئەو قسەیە دەیانگرێتەوە کە وزەی مەرگدۆستی بەسەریاندا زاڵە. هۆکاری ئەمەش دەگەڕێتەوە بە زاڵبوونی وزەی ئارەزووەکان لای مرۆڤ، ئارەزووە

نزمەکان مرۆڤیان کوێر کردووە.
“بەردەوامی لە هەوڵ و کۆششدا، ڕەسەنترین چالاکیی مرۆییە.” (ڕێبوار، ٢٠٢٠، لا ١٢٦). دوای چەندان جار شکست، شووشە هەر بەردەوام دەبێت. شووشە لە سێ لاوە تووشی شکستی گەورە دەبێت لە ژیانیدا، هەرچەندە زۆر گەنجیشە، بەڵام ڕووبەڕووی مەحاڵ دەبێتەوە. لەدەستدانی دەموچاویی، لەدەستدانی دەباب و براکەی و فەشەلهێنانی بیرۆکەکەی و مردنی پێنج کەس لەسەر دەستی ئەو. بەڵام ڕێبوار دەڵێ، “تێکشکان کۆتایی نییە،”(لا ١١٧). گەر وا بووایە دوای لەدەستدانی دەباب یان هەر شکستێکی تر، مرۆڤ بەردەوام نەدەبوو. وزەی شووشە ڕێک ئەوەیە، لای ئەو کۆسپ و شکست کۆتایی نین، بگرە ئەوانە بوونەتە هەوێنی هێزێکی گەورە لە ناخیدا. ڕێبوار دەڵێ، “تێکشکان لە ڕوودانیدا دووچاری شۆکمان دەکات و زامی قووڵ لە ڕۆحماندا دەچێنێ، بەڵام لە دووبارەبوونەوەدا، دەوڵەمەند و ئەزموونچە و بڕوابەخۆبوو و بوێرمان دەکات، تاکو بتوانین بەرگەی کۆتاییەکان بگرین،” (لا ١١٧).
لەبەرئەوەی شووشە ڕاشکاوانە ڕووبەڕووی زانایان و بیرمەندان و پیاوانی ئایینی دەبێتەوە، سەردەکەوێت لە قایلکردنیان بە بیرۆکەکەی بۆ کۆتاییهێنان بە خۆکوشتن. ڕێبوار دەڵێ تێکشکان دەمامکی نییە، مرۆڤی تێکشکاو واقیعییانە قسە لەسەر خۆی دەکات، ئەم بێدەمامکی و ڕاشکاوییە مەرجێکی سەرەکییە بۆ ڕزگاربوون لە تێکشکان. شووشە ئەو مەرجەی تیایە و باش لە دۆخەکە دێتە دەرەوە. بۆ ئەو، تێکشکان دەبێتە خاڵی دەستپێکردنەوە، وەک ڕێبوار لە لاپەڕە ١٢٣دا دەڵێ، “تێکشکان ساتەوەختێکە لە نێوان کۆتایی و دەستپێکردنەوەدا. لەم دۆخەدا واقیعییەت دەبێتە پانتاییەک بۆ ڕزگاربوون لە تێکشکان و پێویستە مرۆڤی خاوەن ویست بە ڕووت و قوتی و بێدەمامک ڕزگاریی خۆی لە واقیعییەتی تێکشکانەکە بستێنێتەوە، تا بیکاتە واقیعەک بۆ ئازادبوونی.”

بوێری
“بوێری بیرکەرەوە لە زمانی کوردی نەرینەیە”، بۆیە زۆرینەی مانای وشەکان ئەرکیان لە خزمەتی نێردایە، ئەمەش توانای مێینە سنووردار دەکات، (ڕێبوار، ٢٠٢٠، لا ١٣٩). هەروەها دەڵێت بوێری لەکێنراوە بە ئازایەتی، پاڵەوانەتی، لە داستان و ئەفسانەکانیشدا هەر جەستەییە و لە ماسولکەدا کورت دەکرێتەوە، بۆیە بوێری دەبێتە سیفەتی قارەمانانەی نێرینە. ڕۆمانی مرۆڤی هەرزان هەوڵێکە بۆ تێکشکاندنی ئەو نێرسالارییە، هەوڵێکە بۆ سەلماندنی ئەوەی بوێری سیفەتێکی جەستەیی و نێرینەیی نییە. ڕێبوار دەڵێ، “بوێری نە ئازایەتی

شەکەرانەیە، نە پەلارماردانی ئەژدیهایە و نە خەفەدانە خوارەوەیە لە دوایین نهۆمی باڵەخانە ئاسمانبڕەکان، چونکە بوێری ساتەوەختێکە هۆشمەندی و گەمژەیی لە یەکتر جیا دەکاتەوە،” (لا ١٤٠). بوێری و ئازایەتی واتە بەکاربردنی هۆش و ژیریی خۆمان. بەم پێیە شووشە ئەوپەڕی بوێری تێدایە، ئەمەش هەموو هزرە دۆگما و ئیفلیجەکانی نێرسالاری بەرانبەر بە ئافرەتان پووچ دەکاتەوە.
بوێری لای بانک لە ڕۆمانەکە واتە پارەکۆکردنەوە، سەرمایە، وەک ڕێبوار لە لاپەڕە ١٥٣دا دەڵێ لای مرۆڤی مۆدێرن بوێری ئەوەیە مەسرەف زۆر بکات، هەڵپەی تێرکردنی غەریزەکانی هەبێ، ئیغرابوونی ماددیانە و توندوتیژی هەبێ. هەموو دنیا لە ئاست بانک بێ دەنگە چونکە ئەو جومگە سەرەکییەکانی پارەی داگیر کردووە و هەر کەس و شتێکی بوێ دەیکڕێت. ئالێرەدا تێڕوانینی ڕێبوار دەتەوێ پێشمان کە دەڵێ، ” لای مرۆڤی مۆدێرن بوێری دەبێتە قوربانیی بەرژەوەندی، (لا ١٥٣).

ئەنجام

تێڕوانینە فەلسەفییەکانی ڕێبوار لە کتێبی ستایشەکاندا خۆمانەن. کوردین. دەکرێ نەک لە ڕۆمانی مرۆڤ هەرزان، لە ڕۆمانەیلی تریش بێنە جێبەجێکردن. گرێدانی دەقێکی ئەدەبی و دەقێکی فەلسەفی بە باسێکی وەک ئەمە تەواو نابێت. دەکرێ ئەم هەوڵە ببێتە هەوێنی چەندان کاری تری لەم جۆرە. لەم دیالۆگ و نووسین و خوێندنەوانە، دەکرێ، تیۆر دروست بن، تیۆری فەلسەفی و ئەدەبیی خۆماڵی. ئەوانەی لە بواری ڕەخنەی ئەدەبی کار دەکەن، دەکرێ، سوود لەم هەوڵە وەرگرن. کارەکە بتەنێ بە من ناکرێت، بۆیە هیوادارم، ڕەخنەدەزانی تریش لە بازنەی ڕەخنەی سەرەتایی و ڕەخنەی ناڕەخنە بێنە دەرەوە و هەنگاوی نوێ باوێن.

سەرچاوەکان

گۆران سەباح (٢٠٢١). مرۆڤی هەرزان. وەشانی نووسیار: کۆپنهانگن.
ڕێبوار سیوەیلی (٢٠٢٠). کتێبی ستایشەکان، چاپی دووەم. خانەی زەریاب: هەولێر.

کورد و بەقە بچوکەکەی ناو بیرەکە.. ئامادەکرن و وەرگێڕانی: ڕەوەند سەباح ئەحمەد

ڕەنگە زۆربەتان ئاشنابن بە چیرۆکی بەقە بچوکەکەی ناو بیرەکە, ئەوەی من لێرە مەبەستمە وەکچونێک لە نێوان تاکی کورد و بەقە بچوکەکەی ناو بیرەکە بکەم. بە لای من هەندێک جار تاکی کورد لە گۆشەنیگایەکی زۆر داخراو و بچوک خوێندنەوە و تێڕوانی خۆی بۆ ئاریشە و جموجۆڵە هەنوکەییەکان دەردەبڕێت, هەر بۆیە ویستم خوێندنەوەیەکی سادە بۆ کورتیلە چیرۆکی بەقە بچوکەکە بکەم و, دووبارە بۆ چیرۆکی ئەم بەقە داماوە ئاشناتان بکەمەوە.

تۆ وەرە بیرکەرەوە, ژیان لە بنی بنەوەی بیرێکی قوڵ ببەیتە سەر. زۆر دەمێکە وەکو بەقە بچوکەکە ئاڵودەی دونیای تەنگەبەری خۆمان بوین, وادەزانین هەرخۆمانین, هیچ کەسێک شەریکی دونیا و خەون و خەیاڵی ئێمە نییە, ئیتر خۆمان بە پاڵەوانی ژین و ژیاری ئەو مەنجەڵە تەسکە دەزانین.

دەگێڕنەوە دەڵێن بەقێک هەبوو لە نێو بیرێکی قوڵی تاریک دەژیا, دیوارەکانی بیرەکە بە قەوزەی تەڕ و شێدار تەنرابون. هەرکاتێک بەقەکە تینو دەبوو, نەختێک لە ئاوی بیرەکەی دەخواردەوە, کاتێکیش برسی دەبوو, پێشکە و مێشولەی بیرەکەی دەخوارد. بەقی داماو هەرکاتێک ماندوو دەبوو لەسەر بەردێکی بچووکی بنی بیرەکە پاڵدەکەوت و پشوی دەدا و سەیری ئاسمانی سەرەوەی خۆی دەکرد. هەندێک جار هەورە گەڕۆکەکانی دەدیت, بەم گوزەرانەی زۆر دڵخۆش و دڵشاد بوو. بەقی بەقان هەر لە منداڵییەوە لەو بیرە دەژیا, هەرگیز ئاشنای جیهانی دەرەوە نەبوو, هەرکاتێک باڵندە و تەیر و تواڵە بەوێدا تێدەپەڕین و لە ڕۆخ بیرەکە لایان دەدا و وچانیان دەدا, بەقی بچوک لاف و گەزافی لێدەدا و دەیگوت, ” ئەوە چۆنن, ئەری بۆ نایەنە خوارەوە یارم لەگەڵ بکەن, ئێرە زۆر دڵگیر و خۆشە, سەیرکەن ئاوێکی سازگاری لێیە و مێشولەیەکی بێ شوماری لێیە, وەرنە خوارەوە, شەوانە سەیری بریسکایی ئەستێرەکان دەکەم, هەندێک جار تریفەی مانگی درەوشاوەش دەبینم.”

جارجارە چۆلەکە و پاسارییەکان دەیانگوت, ” بەقی بچوک, دەزانی,

جیهانی دەرەوە زۆر گەورەتر و جوانترە, زۆر خۆشترە لە جیهانی بنی ئەو بیرە". کەچی بۆقی بچوک باوەڕی بەو قسانە نەبوو, دەیگوت," درۆم لەگەڵ مەکەن, باوەڕناکەم هیچ شوێنێک لێرە خۆشتر و باشتر هەبێت."

هێدی هێدی تاوای لێهات هەموو چۆلەکە و بال□ندەکان ڕقیان لێدەبۆوە و قسەیان لەگەڵ نەدەکرد چونکە بە خۆپەرست دایان دەنا.

بۆقی بچۆکەڵە لەمە نەدەگەیشت بۆچی کەس نایەتە خوارەوە و ئەو دیمە جوانانەی ئێڕە ببینێ.

ڕۆژێکیان چۆلەکەیەکی ڕەنگ زەرد لە ڕۆخی بیرەکە ڕاوەستا بوو, بۆقی بچوک بەگەرمی سڵاوی لێکرد, بانگهێشتی کرد, پێی گوت, " چۆلەکەی ڕەنگ زەرد, تکایە وەرە خوارەوە, بزانە چەند جوانە ماڵەکەم."

چۆلەکە بێ ئەوەی وەڵام داتەوە, لەشەقەی بال□ی دا و ڕۆیشت, ڕۆژی دواتر چۆلەکەکە هاتەوە و هەمان شت ڕوویدا, ئەم جرت و فرتە تا شەش ڕۆژ درێژەی کێشا, ڕۆژی حەوتەم, لە کۆتایی دا چۆلەکەی ڕەنگ زەرد گوتی, " بۆقی بچوک دەکرێت جیهانی دەرەوەت نیشان بدەم?" کەچی بۆقە بچوکەکە ئەمەی ڕەت کردەوە, تاوای لێهات چۆلەکە زۆر ڕقی هەستا و توڕە بوو, ف□ی□ خوارەوەی بیرەکە, بۆقەکەی بڵند کرد و لەسەر پشتی خۆی دانا, لە بیرەکە چوەدەرەوە.

لەدەرەوە, بۆقەکە ئەوەندە سەرسام بوو, ل□ بەرخۆیەوە دەیگوت ئەی خودایە جیهانی دەرەوە چەند گەورەیە. ل□ بەر ئەوەی ماوەیەکی زۆر بوو ژیانی ل□ بنی ئەو بیرە تاریکە بەسەر دەبرد, ل□ بەر تیشکی خۆر چاوەکانی پرتەپرتیان دەکرد و هەڵنەدەهاتن. دواتر هەرچۆنێک بێت چاوەکانی کردەوە, زۆر شتی جوان و سەرنجڕاکێشی بینی, لە شاخە بەرزەکان دەترسا, دەیپرسی ئەو شتە سەوز و بەرز و نزمانە چین, چۆلەکەکەش پێی پێدەکەنی و دەیگوت ئەوانە شاخ و دۆڵن, ژمارەیان نەبڕاوەیە, لەوانە هیمالایە و چیاکانی ئەڵپی سویسرا و زنجیرە چیاکانی ڕۆکیس و ...هتد

بۆقی بچوک باوەڕی نەدەکر بەو ڕێژەیە زۆرە چیای بەرز و زەبەلاح لە جیهان دا ه□ب□ن. هەرکاتێک بەسەر چیاییەکان ڕەت دەبوون, دەیپرسی ئەو دیمەنە درێژ و بریقەدار و زیوییە چی بێت, چۆلەکەکە وەڵامی دەدایەوە و دەیگوت ئەوە ڕووبارە, دواتر بۆقەکە پرسی ئەو شتە شین و قەبەیە چی بێت, چۆلەکەی گوتی ئەوە دەریایە. بۆقەکە دەیپرسی ئەو دەریا و ڕووبارانە چەند ئاویان تێدایە, ئەی چەند لە بیرەکەی من زلترن, حەتمەن لە ڕادەبەدەر ئاویان زیاتر تێدایە, بۆقی بچوک درکی بە گچکەیی بیرەکەی کرد, وتی باشە با بچینە خوارەوە, چۆلەکەی ڕەنگ زەرد بۆقەکەی لەسەر گژوگیا داگرت و بۆ خۆشی هەڵفڕی و ڕۆیشت.

بۆقی بچوک لە خۆشیان وەک نەدی و بدی لەنێو مێرگە سەوزەکان پاز

پازانەی دەکرد, گوڵی ڕەنگاو ڕەنگ و بۆنی بەرامی درەخت و گوڵەکان تەواو مەست و حەیرانی کردبوو, بەوچان دەڕۆیشت, لە نێو دارستانەکان دارودرەختی قەبارە گەورەی لێ بوو, میوەی هەمەچەشن ئەرە و ئەوەیان پێکردبوو سەوزەکی هەڵگرتەوە, لە شیرینی تامەکەی خەیاڵە بردییەوە, گوێچکەکانی پڕ بوون لە نەغمە و ئاوازی بولبولەکان, جولەی سەمەرە کلکی فشەکان و هەڵبەز و دابەزی مەیمونەکان لەم چڵ بۆ ئەو چڵ چاوەکانی نغرەی بە دەنگی کرد بوو, هەتا چاو حوکمی دەکرد, خەرای ئاسکە کێوییەکانی دەدیت. لە مەنگاوەکان گوڵ و گیای شلەر و نیلەفەری ئاوی وەک چەتر سەمایان دەکرد.
بەڵام جیهانی دەرەوە زۆر گەورە و قەبەیە, بەقەکە پێ بەدەمی خەی هاواری کرد و خەی خستە ناو زەنگاوەکە, لانەیەکی لەسەر شلەرەکی گەورە بنیاتنا. ژێکیان چلەکەی ڕەنگ زەرد هاتەوە لای پرسی, ” جیهانی دەرەوە چەنە؟ گەورەیە؟ جوانە؟” بەقی بچوک سوپاسی بە پایانی کرد و گوتی,” ئەگەر منت نەهێنابا ئەرە, هەرگیز نەمدەزانی جیهانی دەرەوەی بیرە ئاوەکە هێندە جوان و خۆشە.” بەقی بچوک هەرگیز هەوەی نەدا بگەڕێتەوە هەوارە کۆنەکەی جارانی.
ئەمەی کوردیش, گیرەدەی ژوورەکی و داخراو و قوڵغەیەکی دوورە دەست و بەندکراو و نەناسراوین. وەرە با پێکەوە ئەوانینی خۆمان لە دەرەوە بڕوانین, ئەرە هەمووشتەک نییە, ئەرە زۆر بچوکە با چیتر توڕەیی و ناکۆکییەکانمان تەدا خاونەکەینەوە. ئەمە لەو ژوورە بچوکە سەرە لەیەکتر دەگرین, لامان وایە گەر ببین بە پاڵەوانی ئەو وارە, ئیتر هەموو جیهان دەمانناسی, نەخەر ئەرە هێلکەیەکی بچوکە, دەبەت قاوغ و قەپێلکی بشکێنین, سەیرەکی دەرەوە بکەین, ئینجا قسەیەک لەسەر خۆمان بکەین.
ئەوە ئەمەین هەموو دونیا لەرە دەبینین, هەربۆیەش لەوە ناگەین بەکەس نایەت مەرحەبایەکمان بکات, ئەمە نابەت چاوەڕوانی ئەو باڵندەبین, لەسەر پشتی خۆمان دابنە و بە جیهان تەراتەنما بکا, دەبەت پلیکانەکان یەکە بە یەکە دروست بکەینەوە و ئاوەڵک لە هەراوهەسەی دەرەوە بدەینەوە. بەڵام دەبەت ئەمە چاوەکانمان بکەینەوە و هەموو جوانی و خۆشی و ناخۆشییەکان ببینین, تا ئەوەی لەدەرەوەیە نەیبینین, نازانین لە قوڵاییەکی نادیار و تاریک و بە هەست و خوست چۆن جیهانمان دەدیت.

ناسینی ئایدیۆلۆژیای ئیسلامی ئەنفال، بۆچی گرنگە؟.. ئاسۆ کمال

لای خەڵکی کوردستان باکگراوندی ئایدیۆلۆژیای ئیسلامی ئەنفال هێشتا نەناسێنراوە و کاری فکری و سیاسی لە دژ نەکراوە و زیاتر ئەنفال وەک کیمیایی باران و کارەساتەکانی تری سیاسەتی بەعس دەبینرێ.
هۆلۆکۆست وەک ئایدیۆلۆژیای دژی سامی بونی نازیزم و بەم پێیەش وەک ئایدیۆلۆژیای دژی ئینسانی ناسراوە، بەڵام بەم شێوەیە ئایدیۆلۆژی ئەنفالی ئیسلامی لای خەڵکی جیهان پێناسە نەکراوە. ئەمەش دەوری هەیە لەوەی کە کارەساتی ئەنفال وەک هۆلۆکۆست نەکراوەتە مەسەلەیەکی نێونەتەوەیی و هیچ زەمانەتێک بۆ دووبارە نەبونەوەی لە ئارادا نیە.
سەدام لەشەڕەی ٨ ساڵەی لەگەڵ کۆماری ئیسلامی ئێران پێویستی بەوە بوو کە خۆی وەک نوێنەری ناسیونالیزمی عەرەبی نیشان بدا و عێراق بکاتە دەرگای ڕۆژهەڵاتی نیشتمانی عەرەبی کە بەر بە خەتەری هاتنەناوەوەی پان ئیسلامی ئێران بگرێ. لەم پێناوەدا جەنگەکەی وەک ئیسلام و فارس نیشاندەدا و بەتایبەت لە ناوەڕاستی هەشتاکانەوە حەملەیەکی ئیمانی دەستپێکرد کە سەرتاپای دامودەزگاکانی دەوڵەت و سیمای شەڕەی گرتەوە . ناسیونالیزمی عەرەبی و سونەی چ لەعێراق و چ لە ووڵاتانی عەرەبیدا هێنایە پشت سەری خۆی و وەک نوینەری”‘ئومەی” عەرەبی و ئیسلامی دژ بەئێران خۆی نواند. هێرشی ئەنفالیش وەک بەشێک لەم شەڕەی بەناوی دینەوە ئەنجامی دا .
ئەنفال کە سوورەتی هەشتەمی قورئانە لە دوای جەنگی بەدر بەناو بووەوە بۆ مەبەستی روونکردنەوەی دابەشکردنی ئەو غەنیمە و دەسکەوتانەی لە شەڕەی کافرەکان دەکەوتە دەستی موسڵمانەکان وەک سامان و چەک و مەڕو ماڵات گونجاو بوو ببێتە هاوشێوەی ئەو شەڕەی بەعس دژ بەخەڵکی کورد کردی. بەلێکدانەوەی بەعس لە عەمەلیاتی ئەنفال کورد بە کافر و لەڕێ لادەر لە قەڵەم دراو سەرو ماڵی حەڵاڵ کرا. هەرچەند بە بەعس ئەنفالکردنی کورد پێویستی بە تەبریری دینی نەبوو بەڵام وەک بەشێ لە سەرجەم جەوی دینی شەڕەی بەعس بە

کۆمەڵکوژیەکی لەم چەشنە ئەم ناوە لەگەڵ ئەو کارانەدا دەهاتەوە کە ئەم سورەتە باسی دەکا وەک لە بڕگەکانی ٦و٧و٤١و٦٩وئەوانی تردا ئاوا باسی دەکا

“6 •يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَمَا تَبَيَّنَ كَأَنَّمَا يُسَاقُونَ إِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنظُرُونَ • 7وَإِذْ يَعِدُكُمُ اللَّهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ أَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ أَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُونُ لَكُمْ وَيُرِيدُ اللَّهُ أَن يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهِ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِينَ • 41وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُم مِّن شَيْءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِن كُنتُمْ آمَنتُم بِاللَّهِ وَمَا أَنزَلْنَا عَلَى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ • 69 فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ “.

ئەنفال بەرهەمی تیوری چۆنیەتی سەرکوتی خەڵکی کورد و کۆمەڵکوژی بوو کە بەعس وەک بەشیك لەسیاسەتی ناسیونالیزمی عەرەبی پیادەی کردوە و هەویەی قەومی عەرەبی بەسەر عەراقدا فەرزدەکرد و ستەمی قەومی لەسەر خەڵکی کوردستان و هێشتنەوەیانی وەک هاوڵاتی پلەدوو و ژێردەستە پێویست بوو. ئەم ناسیونالیزمە عەرەبییەی بەعس هەمیشە ئیسلام کۆڵەکەیەکی فکری و مەعنەوی بوە و دوانەی دەسەڵاتدارێتی چینە باڵاکان بوون لە عێراق و جیهانی عەرەبیدا. سوود وەرگرتن لە بنەماکانی ئیسلام بۆ حوکم کردن و شەڕ و کۆمەڵکوژییەکان داهێنانی بەعس نەبوە و لە عێراقدا ئەمە وەسیلەیەکی مێژوویی حوکم کردن و بەپیرۆزدانانی سەرکوت و شەڕ یەک لەدوای یەکەکانی خەلافەت و ئیمپراتۆریەتی ئەمەوی و عەباسی و عوسمانییەکان و هەر دەسەڵاتدارێک بوە. گەڕانەوەی بەعس بۆ ئەنفال بەشێک لەو باکگراوندە دینییە کە سیاسەتی دەسەڵاتدارانی عێراق لەمێژوودا بۆ پیرۆزکردنی شەڕەکانیان بەردەوام بەکاریان هێناوە و خەڵکی کورد هەمیشە یەکێک لە قوربانییەکانی ئەم دەسەڵاتدارە ئیسلامیانە بوە.

ناساندنی ئەنفال وەک بەشێک لە ئایدیۆلۆژیای ئیسلامی ڕێگە لە دووبارەبونەوەی ئەم مێژووانەی ئەنفال دەگرێ و داهاتوی خەڵکی کوردستان و ناوچەکە دەپارێزێ.

ئاسۆ کمال

ڕۆژوی ئیسلامی و تەندروستی – درۆیەکی گەورە.. و.مەحمود عەبدوڵڵا

پیاوانی دینی شوێنکەوتەکانیان دەخەنە وەهمی ئەوەی کەڕۆژووی ئیسلامی ،هەمان ڕۆژو”خۆبرسیکردن“ی تەندروستییە ،کە لێکۆڵینەوە زانستییەکان پێشنیاری دەکەن،وە ئەوە دەشارنەوە لەشوێنکەوتەکانیان کە ڕۆژی ئیسلامی پەیوەندی هەیە بە خراپبونی تەندروستی لەش،ژمارەیەک نەخۆشی، وەک نەخۆشیە میتابۆلیزمیەکان ،ونەخۆشیەکانی دڵ ،جەڵتە، تێکچونی گورچیلە،تەنانەت نەخۆشیەکانی گەدە لەوکۆمەڵگایانە زیاترن کەڕۆژو ی ئیسلامی دەگرن، تا ئەو کۆمەڵگایانەی کە ڕۆژووی شێوازی ئیسلامی ناگرن،بەجیاوازیەکی ترسناک “جیاوازیان ئاسمان و ڕێسمانە”

مەبەست لەڕۆژووگرتن وەک ئەوەی دانەری قورئان ویستویەتی:

دانەری قورئان ،دەستوری ڕۆژوو گرتنی دانا، وەک نەریتێکی کۆهنوتی بە کەم وز یاد، دوای هەڵاتنی لەمەککەوە بۆمەدینە و دوای ئەوەی لەڕێگەی یەهودیەکان و سەلمانی فارسی بەڕۆژوگرتن ئاشنابو. زەردەشتیەکان مانگێک بەڕۆژودەبون،وەک نەریتێکی جادویی ، بەڵام پەیوەندی بە تەندروستییەوە نەبوو،هەندەی پەیوەندی بە شکۆی بیرکردنەوەبو هەندە پەیوەندی بەخۆلادان لەخواردن و خواردنەوە نەبوو. وە لەماوەی پازدەساڵ پێشتر”پێش کۆچ“خودا نەیدەزانی کە ڕۆژوو بۆتەندروستی باشە و دەبێتە هۆی هەستکردن بە دۆخی هەژاران،تا ئەوکاتەی محمد لە یەهودیەکانەوە فێربوو و ئەوجا زانی کە ڕۆژوو واجبە و بۆتەندروستی باشەو دەبێتە هۆی هەستکردن بە هەژاران!!! لەناکاو گەیشتە ئەو حەقیقەتە!!!” هەموو ئەو سورەتانەی باسی ڕۆژوویان تێدا مەدەنین!”
سوڕەتەکانی “مائدە، بقرە، نساء، توبە، مجادلە”

محمد کەسێتیتکی سایکۆس بووە

کەسی سایکۆس کاریگەردەبێت بە ژینگە ،وە هەندێ بیرۆکە دزە دەکەنە

سەریەوە ،لاشعوری وەریان دەگرێت.لەڕێگەی هەلوەسەو سەرلەشێواوی و بینینی دیمەنەکانی دەورووبەر ،کاتێک محمد هاتە مەدینە و چاوی بەسەلمانی فارس و جوەکان کەوت، بیرۆکەی ڕۆژووگرتن هاتە سەریەوە.
حیکمەتی تەندروستی ڕۆژوو لەمانگێکی دیاریکراودا چییە؟ وە حکمەتەکەی چ پەیوەندی بە بینینی مانگەوە هەیە؟وەبۆچی دەبێت مانگ بەچاو ببیندرێت؟
بینینی مانگ و بەڕۆژوو بون بۆی،بینینی مانگ و پارشێوکردن ،ئەوەمان بەدەردەخات کە دانەری دەستوری قورئان کەسێکی سایکۆس دایناوە. چاودێریکردنی مانگ پەیوەندی بە نەریتی مانگپەرستییەوە هەیە.وە کاهینەکانی ئیسلام لەسەر ئەو جۆرە پەرستنە ماونەوە بەشێوەیەکی ڕەمزی،لە بابەتی ڕۆژودا،وەک دەبینین سەرەتاو کۆتایی ڕەمەزان بە بینینی مانگ دیاری دەکرێت.
ئەو بابەتە، هیچ پەیوەندی بەزانستەوە نییە، وە بەهیچ شتێکەوە،جگەلە مانەوەی کاریگەری وەسەنی"وثنیە"لەسەر عەقڵی شاراوە- نەست-ی دانەری قورئان.کە درکی بە ڕەهەندکان نەکردووە بەهۆی ئەوەی کە شەخسیەتێکی زەهانی"ذهان-ی بووە. لەگەڵ یاساو دەستورەکانی مەسیحی ویەهودی و وەسەنی"الوثنیە" و “الحنفیە” تێکەڵی کردون، بە گوێرەی ئەوەی پێشتر بیستویەتی لە بحیری و وورقە و خەڵکیتر. بۆیە ئەم بابەتە هیچ حیکمەتێکی لۆژیکی و ئەقڵانی تێدانیە.
هیچ حیکمەتێکی ئەقڵانی نابیندرێ،لەڕۆژوی ئیسلامیدا.وە سودی تەندروستی نییە، بەڵکو زیانێکی زۆری هەیە..ئاونەخواردنەوە بەماوەیەکی زۆر زیانی زۆری هەیە و یارمەتی بەردی گورچیلەدەدات،ئەگەر ئامارێک وەربگری لەو وڵاتانەی ڕۆژودەگرن ،لەگەڵ وڵاتانی تر، بەنمونە سعودیەو ئێران لەگەڵ ژاپۆن و ئایسلەند جیاوازیەکەت بەڕوونی بەدەردەکەوێت… وە بەگشتی پڕۆسەی دیاریکردنی سەرەتای دەورەی مانگ بە شێوازە ئیسلامیەکە هەڵەیە،وە ئەستەمە متابق بێت لەگەڵ دەرکەوتنی مانگی نوێ.

سەرچاوە:(Quran debate)

و.مەحمود عەبدوڵڵا

ئەسپی ڕاسپاردە زینی خۆشکرد.. سەباح ڕەنجدەر

کوڕە نۆبەرەکەم شیعر
ئەگەر شێر بمخوا
ڕووناکی دەمارم لەناوچەوانی لێدەدا
ناسینەوەی مەرد ئاسانە
ئەگەریش چەقەڵی دۆڕاوی خودی خۆی بمخوات
ڕووناکی دەمارم لەناوچەوانی خاوەبێتەوە
چاو مەسووڕێنە
هەزار و یەك سووڕی ژیان لە سادەیی دوانت دەخمڵێن و دەردەکەون
هەوێنی دڵ بگرەوە و جریوە و جووکەی دێڕ هەڵمژە
گەڕەکە جوانەکان داوات لێدەکەن بچیتە ناویان و چەتریان هەڵدەی
نالی و
گۆران و
ئەنوەر قادر محەمەد بکوژە
لۆکەت نەخستووەتە گەرووی هیچ گۆرانیبێژێکەوە
شاعیری پاشخاپەرۆك و قۆپیەچی و نانی نانیش
لە کاتی کڕنووشدا وشەکانی ماڵی کران و چەپۆك لەسەریان درا
***
گەرمایی کەڵدڵی هێشوو پێدەگەیەنێ
ئاواز لە چاوانی ون نییە
گای عول و حەپۆلیش لەجێی کەڵەباب ناخوێنێ
16/3/2021 هەولێر

فیلمی "نانی پیرۆز"ی رەحیم زەبیحی لە فێستیڤاڵی فیلمی

“بیگ ئەسکای” ئەمەریکا نمایشکرا

مەنسوور جیهانی – فیلمی دیکۆمێنتی “نانی پیرۆز” لە دەرھێنانی خوالێخۆشبوو “ڕەحیم زەبیحی”، لە بەرھەمھێنانی “توورەج ئەسڵانی” و بەرھەمی کۆمپانیای سینەمایی “ماد موڤی” لە بەشی پێشبڕکێی سی و سێیەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی “بیگ ئسکای”ی ئەمەریکا نمایشکرا.

فیلمی دیکۆمێنتی “نانی پیرۆز” (نان مقدس) Holy Bread دوایین بەرهەمی سینەماکاری کۆچکردووی کورد “ڕەحیم زەبیحی”، لە بەرھەمھێنانی سینەماکاری ناوداری کورد “توورەج ئەسڵانی” دەرھێنەر و بەڕێوەبەریی وێنەگرتنی ئەزموونخوازیی سینەمای کوردستان و ئێران و بەرھەمی کۆمپانیای سینەمایی “ماد موڤی” MAD Movie؛ لە دووھەمین بەشداری نێودەوڵەتی خۆیدا لە بەشی پێشبڕکێی “فیلمە نیوە بەیندەکان” لە ھەژدەیەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی دیکۆمێنتاری “بیگ ئسکای” Big Sky لە وڵاتی ئەمەریکا بە ناونیشانی یەکێک لە ڕووداوە گرینگەکانی سینەمای بەڵگەفیلمی جیهان نمایشکرا و ناویی ئەم فیلمە کوردییە لە نێوان 10 فیلمی کاندیدی کۆتایی ئەم فێستیڤاڵەدا بوو کە جێگای متمانەی ئاکادیمیای ئۆسکارە.

بڵاوکردنەوەی نێودەوڵەتی ئەم بەرھەمە دیکۆمێنتارییە، لە ئەستۆی کۆمپانیای “تسویر گستر الهی پارسی” (ئێلی ئیمەیج) Eli Image بە بەرپرسیارییەتی خاتوو “ئیلاھە نەوبەخت”ـە.

ھەژدەیەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی دیکۆمێنتاری “بیگ ئسکای” بە نمایشی 27 فیلمی بەندی دیکۆمێنتاری و 50 کورتە فیلمی دیکۆمێنتاری لە دەرھێنەرانی وڵاتانی جۆراوجۆری جیھان بە ھۆی بڵاوبوونەوەی پەیتای کۆڕۆنا بە شێوەی ئۆنلاین لە شاری میسولا لە ویلایەتی مونتانا لە وڵاتی ئەمەریکا بەڕێوەچوو. ئەمساڵ لە لایەن دەرھێنەرانی فیلمی دیکۆمێنتاریی 86 وڵاتی جیھان، 1800 بەرھەم بە نووسینەگەری ئەم ڕووداوە سینەماییە ڕەوانە کرابوو.

فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی دیکۆمێنتاری “بیگ ئسکای” لە ڕووداوە گرینگەکانی سینەمای بەڵگەفیلمی جیھان و جێگای متمانەی ئاکادیمیای ئۆسکار دێتە ئەژمار و فیلمە براوەکانی ئەم ڕووداوە ھونەرییە؛ ئەو

دەرفەتەیان بۆ دەڕەخسێت کە بتوانن لە بەشەکانی دیکۆمێنتاری ئۆسکار لە ساڵی داهاتوو بەشداریی بکەن.

“نانی پیرۆز” لە یەکەمین بەشداریی نێودەوڵەتی خۆیدا، لە بەشی پێشبڕکێی “فیلمە نیوە بەیندەکان” Mid-Length لە سی و سێیەمین خولی فیستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی ئەمستەردام – “ئیدفا” IDFA لە وڵاتی هۆڵەندا نمایشکرا.

فیستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی ئەمستەردام – “ئیدفا”، گرینگترین فیستیڤاڵی دۆکۆمێنتاریی جیهان دێتەئەژمار، کە ئەمساڵ بە دوو شێوەی ئۆنلاین و فیزیکی و بە نمایشی بەرهەمە دیکۆمێنتییەکانی دەرهێنەرانی وڵاتانی جۆراوجۆری جیهان، لە چەندین بەشی پێشبڕکێی و دەرەوەی پێشبڕکێی، لەوانە: بەشی پێشبڕکێی سەرەکی “فیلمە بەیندەکان”، بەشی پێشبڕکێی “فیلمە نیوە بەیندەکان”، بەشی پێشبڕکێی “دیکۆمێنتە خوێندکارییەکان”، بەشی پێشبڕکێی “منداڵان و دیکۆمێنت”، بەشی دەرەوەی پێشبڕکێی Luminous، بەشی دەرەوەی پێشبڕکێی Frontlight و … لە ڕۆژانی 16ی نۆڤەمبەر تاکوو 6ی دیسەمبەری 2020 لە شاری ئەمستەردام لە وڵاتی هۆڵەندا بەڕێوەچوو.

قەسیدەی دەستنووسێکی کۆنی عەشق.. ستیڤان شەمزینی

لە دەستنووسێکی کۆنی عەشقدا
چەند سروود و
غەزەلێکی ئەوینێکی پڕ جۆشم دۆزییەوە
لەو دەستنووسەدا، بینیم نووسیبووت
ئەی پادشای خەمبارم
قولابی عەشقت چەقیوە لە دڵم
ئاوازی کپ و بێدەنگت
هاتۆتە ناو هاوار و ناڵەناڵمەوە
مەتەڵەکانی دەمت
هەمووی هەڵهێنا و شی کردەوە

جەرگی تاریکی
شەوە ئەنگوستەچاوەکانمت شەق کردووە
لەو دەستنووسەدا، بینیم نووسیبووت
ئەی ئیمپراتۆری ئەسرین
خوێنی گەرمت لە منا دێت و دەچێ
لە دووریی دوورە و تا چاو بڕ ئەکا
شەبەنگی باڵاتم لێ دیارە
زریانێک لە فرمێسک و خەندە
لە پێنووسەکەتەوە هەڵیکردووە
پیت بە پیت
چیرۆکی ژانە خۆڕسکەکانت ئەنووسێتەوە
لەو دەستنووسەدا، بینیم نووسیبووت
ئەی گەڕیدەی ناکام
تۆ بوویت منت لەناو ئازارەکانتا ناسی□وە
وێنەی منت خستە
نێو توێی ئەلبوومی چامە نەمرەکانتەوە
بە بەرچاوی درۆوە
ژانی هەقیقەتێکی تاڵ تۆی کوشت
لە پەنا گۆڕی منەوە
لە سارای فیراقدا تەرمی تۆشیان ناشت
لەو دەستنووسەدا، بینیم نووسیبووت
ئەی تاقانە یارەکەم
تۆ بوویت مزگێنی رووناکیت ئەدا بەشەو
مەلێکی پەڕاگەندەی گەرمەسێر بووی
بەرەو کوێستانی من هاتی
لە زەماوەندی مردندا
سەرچۆپیکێشی ژیان بوویت
لە دوورەوە ئەهریمەنی مەرگ
نیشانەی لێ گرتییەوە
لەو دەستنووسەدا، بینیم نووسیبووت
ئەی شازادەی دڵداری
تۆ بوویت ئاگری شادیت بۆ کردمەوە
پێشتر ئەمبینیت
گووڵاڵە سوورەی باخچەی فیردەوس بوویت
بە یەک چرکە و لە ناکاو
بوویتە دارئەرخەوانی سەر گۆڕستان و
وەک دارگوێزێ

دەستیانکرد بە رنینەوەی پرچی پێکەنینەکانت
لەو دەستنووسەدا، بینیم نووسیبووت
ئەی پاسەوانی جوانی
تۆ بوویت شمشاڵی غەریبیت بۆ ئەژەنیم
لە دوورەوە ئەمبینیت
جوانترین سەراب و ناوازەترین خەیاڵ بووی
لە تەنیشتمەوە بووی
ئەو ساتانەی پەپولەی خۆزگەم هەڵدەفڕین
لە تەنیشتەوە بووم
لەو کاتەی هەردووکمان بووینە بیرەوەریی
لەو دەستنووسەدا، بینیم نووسیبووت
ئەی میری ئاشقان
تۆ بوویت جۆگەلەی پێکەنینت رژاوەتە گوێم
لە نزیکت بووم
ئەو دەمەی کارێزی شیعرت بە رووما تەقی
لە دوورەوە بە نیگا یەکت
وەک مەشخەڵی گڕ داتدەگیرسانم
بە هێزی وشەکانت
دەریای مردووی دڵمت ئەخستە شەپۆلدان
لەو دەستنووسەدا، بینیم نووسیبووت
ئەی میهرەبانترین پیاو
ئەوە تۆ بوویت ژنێتی منت ژیاندەوە
ئەسپی دڵی تەڕی خۆت
لە عەشقی مندا سەرمەدانە زین کرد
چەند سەرسامت ئەکردم
وەختێ بە بێدەنگی ئەتدواندم
لە فنجانی خەیاڵێکی سپی□وە
بەختی رەشی منت ئەخوێندەوە
لەو دەستنووسەدا،ـ بینیم نووسیبووت
ئەی سوارچاکەکەم
ئەوە تۆ بوویت ئەشکەوتی بیرت رۆشن کردمەوە
وەک پیری ئاتەشگا
ئاگری عەشقت لەسەر رۆحم کردەوە
لە ئاسمانی تۆدا
تەنێ شوێنی فڕینی مەلە ئەویندارەکان دەبووەوە
ئیدی چۆن جەستەت
لە گۆڕی تەنگدا ئەسرەوێ و جێی دەبێتەوە؟

لەو دەستنووسەدا، بینیم نووسیبووت
ئەی تاقانەترین ئاشق
ئەوە تۆ بوویت گەمە مەحاڵەکانت ئەکرد
لەسەر هەسارەی نەزۆکی زەوی
تۆوی ئەوینت ئەچاند
رووی گوناهەکانت
بە ئاوی پیرۆزی عەشق دەشووشتەوە
مرۆڤت رائەهێنا، ـ لە بری خوێن
مەی دڵداریی بخۆنەوە
لەو دەستنووسەدا، بینیم نووسیبووت
ئەی جوانترین مەخلوق
ئەوە تۆ بوویت رەنگەکانت پێ ناساندم
رەنگی عەشق و
رەنگی خۆشەویستی و رەنگی جوانی
هەرچەند بینایم تار بووە و
نازانم رەنگی تۆ لە کوێ بدۆزمەوە؟
لە کابووسی ژیندا، جێت نەبووەوە
باهۆزی مەرگ بردیتیەوە